పాఠం 10

బ్రిటిష్, నిజాంల పాలనలో భూస్వాములు, కౌలుదార్లు

జమీందార్ల నుండి శిస్తు వసూలు చేసుకునే రాజు

ప్రజల నుండి శిస్తు వసూలు చేసి రాజుకు చెల్లించే జమీందారు

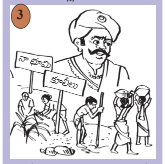

జమీందార్ల స్వంత భూముల్లో పనిచేస్తున్న కూలీలు

స్వంత భూమి కలిగి శిస్తు చెల్లించే రైతు

మొఘల్ కాలంలో జమీందారులు, రైతాంగం

మొఘల్ చక్రవర్తుల పాలనలో రైతాంగం నుంచి జమీందారులు శిస్తు వసూలు చేసి మొఘల్ అధికారులకు అందచేసేవారు. శిస్తు వసూలు చేసినందుకు జమీందారులకు అందులో కొంత వాటా, ఒక్కొక్కసారి స్థానికంగా చిన్న చిన్న పన్నులు వసూలు చేసే అధికారం ఇవ్వబడింది. గుర్రాలు, తుపాకులతో కూడిన చిన్నదైన సైనికుల బృందం కూడా ఉండేది. వీళ్ల ఇళ్లు చిన్న కోటల మాదిరిగా ఉండేవి. తెలంగాణలో వీటిని గడీలనేవారు. ఇక్కడి నుంచి చుట్టుపక్కల గ్రామాలను నియంత్రించేవాళ్లు. జమీందారులు శిస్తు వసూలు చేసేవాళ్లుగా రైతాంగానికీ, ప్రభుత్వానికీ మధ్య మధ్యవర్తులుగా ఉండేవాళ్లు. రైతాంగం ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను ప్రభుత్వానికి తెలియచేసేవాళ్లు. అదే సమయంలో ప్రభుత్వ నిబంధనలు రైతాంగం పాటించేలా చూసేవాళ్లు.

జమీందారులకు సొంత భూమి కూడా ఉండేది, దీంట్లో కూలీలతో పని చేయించేవాళ్లు. వీటిని 'ఖుద్‌ఖాస్త్' అంటే సొంతంగా సాగు చేసుకునే భూములనేవారు. తమ భూములను వాళ్లు రైతాంగానికి ఇచ్చి పంటలో కొంత భాగం కానీ, ముందుగా నిర్ణయించిన కౌలుకి కానీ ఇచ్చేవారు. ఈ రకంగా భూమి ఉన్న వాళ్లను భూస్వాములంటారు. వీరి భూములను సాగుచేసే వాళ్లను కౌలుదార్లు అంటారు. అంటే జమీందారులకు రెండు పార్శ్వాలు ఉండేవి – ఒకటి శిస్తు వసూలు చేయటం, రెండు భూమి కలిగి ఉండటం. రైతాంగంలో రెండు రకాలు ఉండేవారు – మొదటిది సొంతంగా భూమి కలిగి ఉండి, దానిని సాగుచేస్తూ జమీందారు ద్వారా శిస్తు చెల్లించేవాళ్లు, రెండవది భూస్వాముల కింద కౌలుదార్లుగా భూమి సాగుచేసేవాళ్లు. భారతదేశ గ్రామాల్లో చాలామంది చేతివృత్తుల వాళ్లు, వివిధ సేవలను అందించే కులాల వాళ్లు ఉండేవాళ్లు. వీళ్ళు శారీరక శ్రమ, నైపుణ్యంతో కూడిన పనులు చేసేవాళ్లు. వీరిలో చాలామందిని తక్కువకులాల వాళ్లుగా, అంటరానివాళ్లుగా భావించేవాళ్లు. కొంతమందికి కొద్దిగా భూమి ఉండేది కానీ ప్రధానంగా భూస్వాములకు, రైతులకు సేవలు అందించటం ద్వారా జీవనోపాధిని పొందేవారు.

- మొఘల్ కాలంలో గ్రామాల్లోని భూములన్నీ జమీందారుల కింద ఉండేవా?
- మొఘల్ ప్రభుత్వానికి జమీందారులు ఏం చేసేవాళ్లు, దానికి ప్రతిఫలంగా వాళ్లకు ఏం లభించేది?

- జమీందారులు చిన్న కోటల్లాంటి ఇళ్లల్లో ఉంటూ, సైన్యాన్ని ఎందుకు కలిగి ఉండేవాళ్లు?
- స్వంతంగా వ్యవసాయం చేసుకుంటున్న వాళ్లకు జమీందారులు ఏవిధంగానైనా సహాయపడి ఉంటారా? మీ సమాధానానికి కారణాలు ఇవ్వండి.

జమీందార్ల నుండి శిస్తు వసూలుచేసే కంపెనీ అధికారి

అధిక శిస్తు వసూలుచేసే అధికారం గల జమీందారు

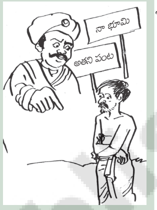

పంటను పండించే, శిస్తును నిర్ణయించే జమీందారు

శాశ్వత శిస్తు ఒప్పందం : బ్రిటిష్ పాలకులు ప్రవేశపెట్టిన మార్పులు

భారతదేశంపై బ్రిటిష్‌వాళ్ళు ఆధిపత్యం పొందిన తరవాత యుద్ధాలకు, వాణిజ్యానికి డబ్బులు సమకూర్చుకోటానికి భూమి శిస్తును సాధ్యమైనంత పెంచాలని అనుకున్నారు. ఇటువంటి పరిస్థితులలో రైతులు భూమిని సాగు చేయలేకపోవటంతో వ్యవసాయం దెబ్బతింది. అనేక కరువుకాటకాలు సంభవించటం వల్ల వేలాది ప్రజలు చనిపోయారు. భూమి శిస్తు విధానం వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించేలా ఉండాలని బ్రిటిష్ పాలకులు గుర్తించారు. రైతాంగం సాధ్యమైనంత ఎక్కువ భూమిని సాగులోకి తేవాలని, ఇంగ్లాండ్‌కు ఎగుమతి చేయగల పత్తి, నీలిమందు, చెరుకు, గోధుమ వంటి డిమాండ్ ఉన్న వాణిజ్య పంటలు సాగుచేయాలని వాళ్లు కోరుకున్నారు. వ్యవసాయాన్ని మెరుగు పరచాలని, అందులో పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించాలని కంపెనీ అధికారులు భావించారు. దీనిని ఆచరణలోకి తేవటం ఎలా?

ఈ అంశంపై రెండు దశాబ్దాలపాటు చర్చలు జరిగిన తరవాత కార్న్‌వాలిస్ గవర్నర్ జనరల్‌గా ఉన్న సమయంలో కంపెనీ శాశ్వత శిస్తు నిర్ణయ ఒప్పందంను 1793లో ప్రవేశపెట్టింది. ఈ విధానంలోని నిబంధనల ప్రకారం వేలం ద్వారా అంగీకరించిన శిస్తులను వసూలుచేసే అధికారం జమీందారులకు ఇవ్వబడింది. అందుకే దీనిని జమీందారీ పద్ధతి అని కూడా అంటారు. వసూలుచేసిన శిస్తులో 90 శాతం ప్రభుత్వానికి చెల్లించి వసూలు చేసినందుకుగాను 10 శాతం వాళు ఉంచుకోవచ్చు. శిస్తు మొత్తాన్ని శాశ్వతంగా నిర్ణయించారు, అంటే భవిష్యత్తులో దానిని పెంచటానికి వీలులేదు. దీనివల్ల కంపెనీకి క్రమం తప్పకుండా ఆదాయం వస్తుందనీ, అదే సమయంలో భూములను అభివృద్ధిపరచటానికి జమీందారులు పెట్టుబడులు పెడతారని భావించారు. ప్రభుత్వానికి కట్టే శిస్తు పెరగదు కాబట్టి ఎక్కువ పంట పండితే భూస్వాములు లాభపడతారు. అయితే వేలంలో అంగీకరించిన దానికంటే ఎక్కువ శిస్తును జమీందారులు వసూలు చేయసాగారు. వాళ్లు నిరంతరం శిస్తు పెంచుతూ అందుకు సిద్ధంగా లేని సాగుదారులను తొలగిస్తూ ఉండేవాళ్లు. ఈ సెటిల్‌మెంటు వల్ల రైతాంగం కాస్తా కౌలుదారులుగా మారిపోయింది. జమీందారులు భూమిశిస్తు కాకుండా కౌలు వసూలు చేయసాగారు. శిస్తుకంటే కౌలు చాలా ఎక్కువగా ఉండటం వల్ల రైతులు ఆ మొత్తాలు చెల్లించలేక కొన్ని సందర్భాలలో భూములు వదిలి పారిపోయేవాళ్లు.

భూసారంతో సంబంధం లేకుండా అధిక శిస్తు చెల్లిస్తూ, జమీందారు కోరిక మేరకు ఉత్పత్తి చేయని పక్షంలో భూమి నుండి వైదొలగాలి.

కొన్ని సంవత్సరాల తరవాత భూమిపై సర్వాధికారాలు పొందిన జమీందారు

దీర్ఘకాలంలో జమీందారులు కూడా ప్రభుత్వానికి కట్టవలసిన శిస్తు కట్టలేక రుణగ్రస్తులై బాధలు అనుభవించారు.

- అనేక తరాలుగా భూమిని సాగు చేస్తున్న రైతు స్థితిని ఈ మార్పులు ఎలా ప్రభావితం చేశాయి?
- శిస్తుకు, కౌలుకు మధ్య తేడా ఏమిటి?
- శాశ్వత శిస్తు నిర్ణయ పద్ధతి ద్వారా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం, జమీందారులు, రైతాంగాల్లో ఎవరు ఎక్కువ లాభపడ్డారు? కారణాలు పేర్కొనండి.

ఫలితాలు: భూమిని అభివృద్ధిపరచటానికి జమీందారులు పెట్టుబడులు పెట్టడం లేదని అనతికాలంలోనే కంపెనీ అధికారులు గుర్తించారు. శిస్తు చాలా ఎక్కువగా ఉండి జమీందారులకు రైతులు ఆ మొత్తం చెల్లించటం కష్టంగా ఉండేది. పంట నష్టపోయినప్పుడు, కరువు సమయంలో శిస్తులో ఎటువంటి మినహాయింపులు ఉండేవి కాదు. శిస్తు చెల్లించకపోతే జమీందారీని కోల్పోవలసి వచ్చేది. కంపెనీ నిర్వహించే వేలాల్లో వీటిని తిరిగి అమ్మేవారు. దీనివల్ల గ్రామాల్లో అస్థిరత్వం నెలకొనేది. పాత జమీందారులు వేగంగా మారుతూ వాళ్ల స్థానంలో కొత్త జమీందారులు వచ్చేవాళ్లు.

1820ల నాటికి ఈ పరిస్థితి మారింది. మార్కెట్టులో ఆహార ధాన్యాల ధరలు పెరుగుతుండటంతో సాగు మెల్లగా విస్తరించసాగింది. దీనివల్ల జమీందారులకు ఆదాయం పెరిగింది కానీ కంపెనీకి ఎటువంటి లాభం లేదు. భూమి శిస్తును శాశ్వతంగా నిర్ణయించటం వల్ల దానిని పెంచే వీలు లేకపోయింది.

అయినప్పటికీ భూమిని అభివృద్ధిపరచటంలో జమీందారులకు ఆసక్తి కలగలేదు. సెటిల్‌మెంటు తొలి సంవత్సరాలలో కొంతమంది జమీందారులు తమ భూములను కోల్పోయారు. ఇప్పుడు ఎటువంటి పెట్టుబడులు, ముప్పు లేకుండా సంపాదించటానికి లభించిన అవకాశాన్ని మరి కొంతమంది వినియోగించుకున్నారు. కౌలుదారులకు సాగు చేయటానికి భూమి ఇచ్చి, కౌలు పొందుతూ ఉన్నంతకాలం భూమిని అభివృద్ధిపరచడానికి జమీందారులు ఆసక్తి కనబరిచేవారు కాదు.

జనాభా వేగంగా పెరుగుతున్నందున జమీందారులు కౌలుదారులను తొలగించి ఎక్కువ కౌలుకు కొత్తవాళ్లకు తేలికగా ఇవ్వగలిగారు. ఇంకోవైపు గ్రామాలలో పరిస్థితులు సాగుదారులను పీల్చి పిప్పిచేసేవిగా ఉండేవి. జమీందారుకు పెద్ద మొత్తంలో కౌలు చెల్లించినప్పటికీ, భూమి అతడికిందే ఉంటుందన్న నమ్మకం ఏమీ లేదు. కౌలు చెల్లించటానికి రైతు వడ్డీ వ్యాపారస్తుని

వద్ద అప్పు తీసుకోవాల్సి వచ్చేది. ఒకవేళ కౌలు చెల్లించలేకపోతే తరతరాలుగా సాగుచేస్తున్న భూమినుంచి తొలగించేవాళ్లు.

- బ్రిటిషు ప్రభుత్వం జమీందారీ వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టిన ఉద్దేశాలు ఎందుకు నెరవేరలేదు?
- భూమి మీద ఎటువంటి పెట్టుబడులు పెట్టకుండా తమ ఆదాయాలను పెంచుకోవటం జమీందారులకు ఎలా సాధ్యమయ్యింది?
- బ్రిటిషు పాలనను జమీందారులు సమర్థించారా, వ్యతిరేకించారా? మీ కారణాలు పేర్కొనండి.

రైత్వారీ పద్ధతి

19వ శతాబ్దం ఆరంభంనాటికి శిస్తు విధానాన్ని మరొకసారి మార్చటం తప్పనిసరి అన్న అభిప్రాయానికి చాలామంది కంపెనీ అధికారులు వచ్చారు. పరిపాలనకు, వాణిజ్యానికి అయ్యే ఖర్చులకు మరింత ఆదాయం సమకూర్చు కోవాల్సిన పరిస్థితుల్లో శిస్తుని శాశ్వతంగా నిర్ణయిస్తే ఎలా కుదురుతుంది?

బ్రిటిష్ సైనికుల నిర్వహణకు చెల్లించాల్సిన మొత్తాలను బాకీ పడినందువల్ల నిజాం రాజు బళ్లారి, అనంతపురం, కడప, కర్నూలు జిల్లాలను బ్రిటిష్ పరం చేశాడు, వీటినే 'సీడెడ్' జిల్లాలంటారు. ఈ ప్రాంతాన్నే రాయలసీమ అంటారు. 1800 నవంబరులో ఈ జిల్లాలకు థామస్ మన్రో ప్రధాన కలెక్టరుగా నియమితుడయ్యాడు. ఆ సమయంలో సీడెడ్ జిల్లాల్లో పూర్తి అరాచకత్వం నెలకొని ఉంది. ఈ ప్రాంతం 8మంది పాలెగార్ల పాలనలో ఉండేది. వీరు బ్రిటిషు పాలనను వ్యతిరేకిస్తూ నిరంతరం దాడులు, దోపిడీలు కొనసాగిస్తూ ఉండేవారు. ముందుగా మన్రో ఈ పాలెగార్లను లొంగదీసుకుని వాళ్ల సాయుధ అనుచరులను చెల్లాచెదురు చేశాడు. శాంతిభద్రతలను నెలకొల్పిన తరవాత మన్రో తన దృష్టిని భూమి సర్వే, శిస్తు స్థిరీకరణపై నిలిపాడు. ఉత్తర భారతదేశంలోమాదిరి దక్షిణాదిన జమీందారులు లేరని మన్రో గుర్తించాడు. అందుకు భిన్నంగా ఆంధ్ర, తమిళ ప్రాంతాలలో చిన్న చిన్న రైతాంగ సమూహాలు భూమిని కలిగి, దానిని సాగుచేస్తూ, శిస్తు చెల్లించేవి. రైతుల ప్రాముఖ్యతను గుర్తించిన అతడు 'రైత్వారీ స్థిరీకరణను' దక్షిణ, పశ్చిమ భారత దేశాలలో ప్రవేశపెట్టాడు.

రైతు అంటే భూమిని సాగు చేసేవాడు. 'రైత్వారీ' అంటే రైతులకు సాగుహక్కు ఇవ్వటం. భూమిని సొంతంగా సాగుచేసే, లేదా ఇతరులతో సాగు చేయించే భూమి వాస్తవ యజమానులు/ సాగుదారులనుంచి నేరుగా శిస్తు వసూలు చేయాలని నిర్ణయించారు. ఈ స్థిరీకరణ కింది భూమిని సాగుచేసే రైతులను గుర్తించారు. వాళ్లు సాగుచేస్తున్న భూములను గుర్తించారు. ప్రతి భూఖండానికి సర్వే నంబరు

రైత్వారీ పద్ధతిలో నేను ఎక్కువ పంట పండించాను

స్థిరీకరించబడిన శిస్తును రైతు నుండి వసూలు చేసే కంపెనీ అధికారి

కౌలుదారులతో జమీందారు

© SCERT not to be republished

ఇచ్చి దానికి చట్టబద్ధ యజమానులు ఎవరో నిర్ణయించారు. దిగుబడులు, ధరలు, మార్కెట్ పరిస్థితులు, సాగుచేసే పంటలు వంటివాటిని దృష్టిలో పెట్టుకుని ఎకరానికి చెల్లించాల్సిన శిస్తుని నిర్ణయించారు. 1801–02లో పంటలసాగు మొదలు కాకముందు విత్తనాలు, పరికరాలు, ఎడ్లు కొనటానికి, పాత బావులు మరమ్మతు చేయటానికి, కొత్తబావులు తవ్వటానికి రైతులకు మన్రో అప్పులు ఇప్పించాడు. రైతులకు రక్షణగా ఉండే తండ్రి స్థానంలో బ్రిటిషు ప్రభుత్వం ఉండాలని అతడు వాదించాడు. ఈ చర్యల వల్ల ఆ సంవత్సరం పంటలు బాగా పండి శిస్తు వసూళ్లు బాగా జరిగాయి. మన్రో అనుసరించిన విధానం సరయినదేనని ఇది నిరూపించింది.

అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు

చిత్రం : 10.1 ప్రకాశం బ్యారేజ్

భారీ నీటిసాగు పథకాలలో పెట్టుబడులు పెట్టటం ప్రభుత్వ విధి అని కొంతమంది బ్రిటిషు పరిపాలకులు భావించారు. వీటివల్ల రైతులు పొలాలను సాగుచేసి అధిక విలువైన వాణిజ్య పంటలు పండించటం వీలవుతుందని భావించారు. సర్ ఆర్థర్ కాటన్ అవిశ్రాంత కృషివల్ల 1849లో ధవళేశ్వరం వద్ద గోదావరి నదిపై ఆనకట్ట నిర్మాణం పూర్తయ్యింది. 1833లో తీవ్ర కరువుకు గురైన ఈ జిల్లాలో ఈ ఆనకట్ట వల్ల సంపద వెల్లివిరిసింది. అదేవిధంగా విజయవాడ వద్ద కృష్ణానదిపై 1854లో ఆనకట్ట కట్టారు. దీనివల్ల డెల్టాప్రాంతాలు సంపన్నమయ్యాయి. రాయలసీమలోని మెట్ట భూములకు నీళ్లు అందించటానికి 1857 తరవాత కర్నూలు–కడప (కెసి) కాలువలు నిర్మించారు. ఈ చర్యలు చెప్పుకోదగినవే అయినప్పటికీ వాటి వల్ల కొన్ని ప్రాంతాలు మాత్రమే లాభపడ్డాయి. దేశంలోని అధికశాతం భూమి ఇంకా వర్షాధారంగానే ఉంది. చిన్న చెరువులు, బావులు వంటి సాగునీటి పథకాలలో జమీందారులు, ధనిక రైతులు పెట్టుబడులు పెడతారన్న ఆశలు నెరవేరలేదు.

- 'శాశ్వత స్థిరీకరణ'ను ప్రవేశపెట్టినప్పుడు పెద్ద ఎత్తున భూసర్వే చేపట్టలేదు. 'రైత్వారీ స్థిరీకరణ' సమయంలో ఇది ఎందుకు అవసరమయ్యిందని మీరు భావిస్తున్నారు?
- రైత్వారీ స్థిరీకరణను ప్రవేశపెట్టేకంటే ముందు పాలెగార్లను ఎందుకు ఓడించాల్సి వచ్చింది?
- మీరు 'సీడెడ్ జిల్లాల్లో' నివసిస్తున్నట్లయితే బ్రిటిషు వాళ్లకి వ్యతిరేకంగా పోరాడిన పాలెగార్ల గురించి తెలుసుకోండి.
- బ్రిటిషు పాలన ఆరంభంలో వ్యవసాయంలో ప్రభుత్వం ఏ విధమైన పెట్టుబడులు పెట్టింది? ఈ పనిని రైతులు స్వయంగా చేయగలిగి ఉండేవాళ్లా?

- రైత్వారీ స్థిరీకరణ వల్ల రైతులు, భూస్వాములు, బ్రిటిషు పాలకులలో ఎవరు లబ్ధి పొందారు? మీ సమాధానానికి కారణాలు ఇవ్వండి.

ఫలితం: రైత్వారీ ప్రాంతాలలో కూడా భూమి శిస్తుని చాలా ఎక్కువగా నిర్ణయించారు. జమీందారీ ప్రాంతాలలో మాదిరి కాకుండా దీనిని 20, 30 సంవత్సరాలకు ఒకసారి నిర్ణయిస్తారు. ఈ కాలం ముగిసిన తరవాత మారిన పరిస్థితుల్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని శిస్తును తిరిగి నిర్ణయించేవాళ్లు. భూమి శిస్తు చాలా ఎక్కువగా ఉండి మొదట్లో దానిని బలవంతంగా వసూలు చేయాల్సి వచ్చేది. అయితే కొంతకాలానికి భూమి శిస్తు కంటే ధరలు వేగంగా పెరగటంతో 'రైతులు' తమ భూములను సాగు చేయటానికి కౌలుదారులకు ఇచ్చి వారినుంచి పంట వసూలు చేయటం సైతం లాభసాటిగా ఉండేది. అనతికాలంలోనే రైత్వారీ ప్రాంతాలలో కూడా భూస్వాములు ఏర్పడి తమ భూములను నిస్సహాయులైన కౌలుదారులకు అధిక మొత్తం కౌలుకు ఇవ్వసాగారు. 'రైతులు' ప్రభుత్వానికి చెల్లించే భూమి శిస్తు కంటే కౌలుదారులు మూడునుంచి ఏడు రెట్లు ఎక్కువ కౌలు చెల్లించేవాళ్లు. (అంటే రైతు కొంత భూమికి వందరూపాయలు భూమి శిస్తుగా ప్రభుత్వానికి చెల్లిస్తుంటే అదే భూమినుంచి కౌలుగా 300 నుంచి 700 రూపాయలు కౌలుగా లభించేది.) ఫలితంగా వాళ్లకు కూడా వ్యవసాయాన్ని మెరుగుపరచటానికి పెట్టుబడులు పెట్టటంలో ఆసక్తి లేకుండా పోయింది, ఎక్కువ మొత్తాలకు భూమిని కౌలుకు ఇవ్వటంపైనే దృష్టి పెట్టారు.

- మీరు ఊహించిన దానినీ, వాస్తవంగా జరిగిన దానినీ పోల్చండి. మీ అంచనాలు ఎంతవరకు నిజమయ్యాయి?
- వ్యవసాయాన్ని విస్తరించటంలోగానీ, మెరుగుపరచటంలోగానీ రైతులు పెట్టుబడులు ఎందుకు పెట్టలేదు?

- భూమిలేని కౌలురైతుల స్థితిగతులను ఊహించి ఒక వ్యాసం రాయండి.

వాణిజ్యీకరణ, వడ్డీవ్యాపారస్తులు

భూమినుంచి ఆదాయాన్ని పెంచాలన్న కోరికతో భూమి శిస్తును రెవెన్యూ అధికారులు గణనీయంగా పెంచేశారు. ఆ శిస్తులను రైతాంగం చెల్లించలేక ఊళ్లు విడిచి పారిపోసాగారు. ఆ విధంగా అనేక ప్రాంతాల్లో ఊళ్లు నిర్మానుష్యంగా మారాయి. కొత్త విధానం వల్ల రైతులు ధనిక భూస్వాములుగా మారతారని ఆశావహులైన అధికారులు భావించారు. కాని అధిక భూ శిస్తులవల్ల ఇది జరగలేదు.

శిస్తులు కట్టటానికి రైతులు వడ్డీవ్యాపారస్తుల నుంచి చాలాసార్లు అప్పులు చేయాల్సి వచ్చేది. అయితే, వాళ్లు సకాలంలో అప్పులు చెల్లించకపోతే వడ్డీ వ్యాపారస్తులు కోర్టుకు వెళ్లి భూములు వేలం వేయించి తమ అప్పులు వసూలు చేసుకునేవాళ్లు. శిస్తు వసూలుకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన కొత్త విధానం వల్ల అనేకమంది రైతులు అప్పుల ఊబిలో కూరుకుపోయారు.

రైతుల అప్పులు పెరగటానికి మరొక కారణం కూడా ఉంది. వ్యవసాయ ఉత్పత్తులు ఎగుమతి అవుతుండటం వల్ల వాటి ధరలు అంతర్జాతీయ మార్కెట్లో నిర్ణయింపబడేవి. ఉదాహరణకు 1861లో అమెరికాలో అంతర్యుద్ధం తలెత్తడం వల్ల పత్తి సరఫరా కోసం బ్రిటిషు కర్మాగారాలు భారతదేశంపై ఆధారపడ్డాయి, దాంతో ధరలు గణనీయంగా పెరిగాయి. 1865లో అమెరికాలో అంతర్యుద్ధం ముగియటంతో భారత పత్తికి గిరాకి తగ్గి దాని ధరలు పడిపోయాయి. 1864లో కిలోకి 12 అణాల ధర ఉండగా 1865లో అది 6 అణాలకి పడిపోయింది. తీసుకున్న అప్పులు తిరిగి తీర్చలేక రైతులు చాలా కష్టాలపాలయ్యారు. తమ పట్టులోకి వచ్చే రైతుల సంఖ్య

© SCERT not to be republished

పెరుగుతుండటంతో వడ్డీ వ్యాపారస్తుల సంపద కూడా పెరుగుతూ వచ్చింది. పత్తి పంటతో ఇబ్బడి ముబ్బడిగా లాభాలు సంపాదించవచ్చనుకున్న గంజాం రైతులు ఉన్నట్టుండి బికారులుగా మారారు. అంతేకాదు, అంతకుముందు వరి పండించే పొలాల్లో పత్తి సాగు చేయటం వల్ల బియ్యానికి కొరత ఏర్పడింది. దీనివల్ల అన్నివర్గాల ప్రజలు ప్రభావితులయ్యారు. గంజాం కరువుగా పేర్కొనే ఆ కరువు వల్ల ఆకలితో వేలాదిమంది చనిపోయారు. అనేకమంది దక్షిణాఫ్రికా మారిషస్, ఫిజి, ఇతర దూర ప్రాంతాలకు కూలీలుగా వలస వెళ్లారు.

- అధిక శిస్తు రేట్ల వల్ల భూస్వాములు, రైతులు వ్యవసాయాన్ని అభివృద్ధి చేసే పనులను ఎందుకు చేపట్టలేకపోయారు?
- భూమి శిస్తు వల్ల రైతుల భూములు ఏ విధంగా వడ్డీ వ్యాపారస్తుల పరం చేయబడ్డాయి? వడ్డీ వ్యాపారస్తులు ఆ భూమితో ఏం చేసి ఉంటారు?
- ఎగుమతి కోసం ఉత్పత్తి చేపట్టినందువల్ల అంతిమంగా ఎవరు లాభపడ్డారు? వాళ్లు ఏ విధంగా లాభపడ్డారు?
- అమెరికాలో యుద్ధం వల్ల భారతదేశంలో పత్తి ధరలు ఎందుకు పెరిగాయి?
- ప్రస్తుత కాలంలో వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల ధరలు వేగంగా పెరిగి, పడిపోయిన సందర్భం గురించి విన్నారా? దాని ప్రభావం రైతులపై ఎలా ఉంటుంది.

రైతాంగాన్ని దోచుకున్న జమిందారులు

వలస పాలనలో భూస్వాములు వారి సొంత భూములలో రైతాంగంతో బలవంతంగా, డబ్బులు ఇవ్వకుండా పని చేయించుకునేవాళ్లు. దీనినే వెట్టి అంటారు. ఒకవేళ ఎవరైనా అందుకు నిరాకరిస్తే సైనికులతో బలప్రయోగం చేసేవాళ్లు. రోడ్డుమీద వెళ్లుతున్న వాళ్లను కూడా సైనికులు పట్టుకొచ్చి జమీందారుల భూముల్లో వెట్టి చేయించేవాళ్లు.

ఈ విధంగా జమీందారుల భూముల్లో పనిచేయాల్సి రావటం వల్ల రైతులు తమ సొంత పొలాల్లో సరిగా పనిచేయలేక పోయేవాళ్లు. తమ భూములను బాగుచేసుకోలేక పోయేవాళ్లు. 1878లో వెలువడిన ఒక ప్రభుత్వ నివేదిక ఆధారంగా వాళ్ల దీనస్థితి తెలుస్తుంది. రైతులు తమ పొలాల్లో బావులు తవ్వరు, వాటికి సాగునీళ్లు అందించరు, మురుగుకాల్వలు తీయరు, గట్లు వేయరు, ఎరువులు వేయరు అని ఈ నివేదిక తెలియచేసింది. "ఏ క్షణంలో తమ భూమినుంచి వెళ్లగొడతారోనన్న భయంతో తమ భూములను బాగుపరిచే పని ఏదీ వాళ్లు చేసేవాళ్లు కారు. వాళ్లు తమ భూమి బాగుపరచిన మరుక్షణం వాళ్లనుంచి తీసుకునే కౌలును జమిందారు వెంటనే పెంచేస్తాడు. అంతేకాదు రైతులు తమ భూములు బాగుచేసుకుంటే తమ హక్కుల కోసం పోరాడతారన్న భయంతో కూడా ఆ పనులు చేయకుండా జమీందార్లు వాళ్లకు అడ్డుపడతారు."

అంతులేని వసూళ్లు, శిస్తులు, చెల్లింపులు

రకరకాల సాకులతో రైతులనుంచి సాధ్యమైనంత డబ్బు వసూలు చేయటానికి జమీందారులు ప్రయత్నించారు. జమీందారు ఇంటికి నెయ్యి, పాలు, కూరగాయలు, బెల్లం, గడ్డి, పిడకలు వంటివి రైతులు ఉచితంగా నిత్యం సరఫరా చేయాలి. భారతదేశంలోని అనేక రాష్ట్రాలలో ఇదే పరిస్థితి ఉండేది. బెంగాల్, బీహార్, ఉత్తరప్రదేశ్‌లలో పెద్ద పెద్ద భూస్వాములు చాలామంది ఉండేవాళ్లు. ఒక్కొక్కరి కింద డజన్లు, వందల గ్రామాలు ఉండేవి. జమీందారుల ఆగడాలను ప్రతిఘటించటానికి రైతులు ప్రయత్నించేవాళ్లు.

హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో దొరలు, రైతులు

నిజాం పాలనలోని హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో జాగీర్‌దారులు, సంస్థానాలు, ఇనాందారులు వంటి మధ్యస్థాయి పెత్తందారులు చాలా మంది ఉండేవాళ్లు.

వీళ్లకింద ఉన్న ప్రాంతానికి వీళ్లే స్వతంత్ర అధిపతులు. వీళ్లు భూమి శిస్తు వసూలు చేసి అందులోంచి కొంతమొత్తం 'పేష్‌కష్' గా నిజాంకి చెల్లించి మిగిలిన మొత్తం తాము ఉంచేసుకునేవాళ్లు. తమ ప్రాంతాల పరిపాలనకు వాళ్లే బాధ్యత వహించేవారు. హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో 6535 గ్రామాలతో 1500 జాగీర్లు, 497 గ్రామాలతో 14 సంస్థానాలు ఉండేవి. నిజాం సొంత జాగీరు కింద (దీనిని సర్ఫ్–ఎ–ఖాస్ అంటారు) 1400 గ్రామాలు ఉండేవి. మిగిలిన ప్రాంతంలో పాలన కింది విధంగా సాగేది:

హైదరాబాదును పాలించిన నిజాంలు బ్రిటిషు పాలన కింద ఉండి వాళ్ల విధానాలను అనుసరించాల్సి వచ్చేది. 19వ శతాబ్దపు తొలి సగంలో దేశ్‌ముఖ్‌ల ద్వారా సాధ్యమైనంత ఎక్కువ భూమిశిస్తు వసూలు చేయటానికి ప్రయత్నించారు. దీని వల్ల వ్యవసాయం కుంటుపడింది. రైతులు భూమి వదిలి పారిపోసాగారు. ఈ పరిస్థితి దృష్ట్యా నిజాం ప్రభుత్వం భూమి శిస్తు వసూళ్లకు కొత్త విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టింది. దీనికింద జిల్లాలో నియమితులైన అధికారుల ద్వారా నేరుగా శిస్తు వసూలు చేయసాగారు. పాత భూస్వాములకు నష్టపరిహారంగా 'రుసుం' అనే వార్షిక మొత్తాలు ఇచ్చేవాళ్లు. వాళ్ల భూములకు, చుట్టుపక్కల ఉన్న బంజరు, అటవీ భూములకు పూర్తి హక్కులతో పట్టాలు ఇచ్చారు. ఆముదం, వేరుశనగ వంటి పంటలకు పెద్ద ఎత్తున ఎగుమతి మార్కెటు ఉందని తెలుసుకున్న భూస్వాములు ఈ పంటలు పండించటానికి మరిన్ని బంజరు భూములను సాగుకిందకు తెచ్చారు. అయితే ఈ భూములమీద పని ఎవరు చేయాలి? భూస్వాములు 'వెట్టి' పరిధి పెంచి తమ భూములపై మామూలు రైతులు, చేతివృత్తులవాళ్లు, సేవలు అందించే కులాలవాళ్లు వేతనం లేకుండా పనిచేసేలా బలవంతం చేశారు. ఈ పెద్ద పెద్ద భూస్వాములను 'దొర'లని వ్యవహరించే వారు. వీళ్లు 'గడీ'లనే కోటల్లాంటి పెద్ద పెద్ద ఇళ్లల్లో, పెద్ద సంఖ్యలో సేవకులు, సైనికులతో ఉండేవారు. వాళ్లకింద కౌలుదార్లు సాగుచేసే భూములు, బలవంతపు చాకిరితో నేరుగా సాగుచేసే భూములు విస్తృతంగా ఉండేవి. గ్రామంలో వడ్డీ వ్యాపారస్తులు కూడా వీళ్లే. మొత్తం గ్రామం మీద తీర్పులుచెప్పే హక్కు వీళ్లకు ఉండేది. గ్రామంలోని తగాదాలన్నింటినీ వాళ్లు పరిష్కరించేవారు. ఇటువంటి సందర్భాలలో పైకులాల పట్ల పక్షపాతం చూపేవారు. పట్వారీల వంటి ఇతర గ్రామస్థాయి అధికారులు, ఇతర చిన్న భూస్వాములు సైతం వాళ్ల ఆదేశాలను పాటించాల్సిందే. తక్కువ కులాలకు చెందిన శ్రామికులు పైకులాల వాళ్లకి, ప్రత్యేకించి భూస్వాములకు ఉచితంగా పనిచేసేలా చూసేవాళ్లు. కింది కులాలకు చెందిన వ్యక్తులు చొక్కా వేసుకోకూడదు, తలపాగా పెట్టుకోకూడదు, చెప్పులు వేసుకోకూడదు వంటి నియమాలను అమలు చేసే వాళ్లు. దొరల ముందు వీళ్లు వంగి వంగి నిలబడి, 'దొర' అని సంభోదించాలి.

తెలంగాణ ప్రాంతంలో మహబూబ్‌నగర్, నల్గొండ జిల్లాల్లో వెయ్యి ఎకరాలకు పైగా భూమి ఉన్న దొరలు 550 మంది ఉన్నారు. విస్నూరు రామచంద్రారెడ్డి, జన్నారెడ్డి ప్రతాపరెడ్డి మాదిరి లక్ష ఎకరాలు ఉన్న భూస్వాములు ఉండేవారు.

- రైతులు తమ భూములపై పెట్టుబడులు పెట్టటానికి ఎందుకు ఆసక్తి చూపే వారు కాదు?
- కౌలుదారులు ఉత్పత్తులను జమీందారులు ఏయే రూపాలలో కొల్లగొట్టేవారు?
- గ్రామ కళాకారులు, సంప్రదాయ చేతి వృత్తిదారుల జీవితాల్లో వస్తున్న మార్పుల గురించి చర్చించండి.

- నిజాం రాష్ట్రంలో శిస్తు వసూలు చేసేవాళ్ల పరిస్థితి ఎలా మారుతూ వచ్చింది?
- వివిధ దోపిడీలలో రైతాంగం 'వెట్టి'ని తీవ్రంగా ద్వేషించేవాళ్లు. కారణాలు పేర్కొనండి.
- 'దొర'కు, మామూలు భూస్వామికీ తేడా ఏమిటి?

కరువులు

బ్రిటిషు పాలనలో కరువులు, తీవ్ర ఆహార కొరతల వల్ల తరచు సంక్షోభాలు తలెత్తేవి. అధిక శిస్తులు, కౌళ్లవల్లగానీ, పంటలు పండనప్పుడు గానీ ఏర్పడే క్లిష్ట పరిస్థితులను తట్టుకోటానికి రైతాంగం వద్ద తగినంత నిల్వలు ఉండేవి కావు. మరోవైపు ఆహారధాన్యాలు ఇతర దేశాలకు ఎగుమతి అవుతూ ఉండేవి. ఆహార ధాన్యాలను అక్రమంగా నిలువచేసి వ్యాపారస్తులు కృత్రిమ కొరత సృష్టించినప్పుడు కూడా ప్రభుత్వం జోక్యం చేసుకోటానికి నిరాకరించేది.

మిగిలిన ప్రాంతాల మాదిరిగానే 19, 20వ శతాబ్దాలలో ఆంధ్రప్రాంతం తీవ్ర కరువులతో కుదేలయ్యింది. అన్నింటిలోకి తీవ్రమైన కరువు 1865–66లో గంజాంలో సంభవించింది. దీని గురించి ఇంతకు ముందే మీరు చదివారు. సాగునీటి సౌకర్యాలులేని రాయలసీమ ప్రాంతంలో కరువులు తరచుగా సంభవించేవి. 19వ శతాబ్దం ద్వితీయార్థంలో 11 కరువులు వచ్చాయి. వీటివల్ల వేలాది ప్రజలు చనిపోయారు. ఆంధ్రా జిల్లాల్లో పలుచోట్ల ప్రజలు ఆహార లూటీలకు పాల్పడ్డారు. ఈ దౌర్జన్యాలను అరికట్టడానికి సైనికులను పంపించారు.

రైతాంగ ఉద్యమాలు

అధిక భూమి శిస్తులు, భూస్వాములు, వడ్డీ వ్యాపారస్తుల దోపిడీల కారణంగా రైతాంగం తీవ్ర ఇబ్బందుల పాలయ్యిందని పైన చూశాం. వలస పాలనలో దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలలోని రైతులు, భూస్వాములు, వ్యాపారస్థులు, అధికారులకు వ్యతిరేకంగా పోరాటాలు చేశారు. వీటిల్లో ముఖ్యమైనవి 1860ల నాటి డెక్కన్ తిరుగుబాటు, రంపా ఫితూరీలు, మొప్లా పోరాటం. ఇవి సంఘటిత రూపాన్ని సంతరించుకున్నాయి. 19వ శతాబ్దంలో రైతాంగ ఉద్యమాలు తిరుగుబాటు రూపం తీసుకోగా, 20వ శతాబ్దంలో రైతులు పెద్ద ఎత్తున జాతీయ ఉద్యమ శ్రేణుల్లో చేరారు. 1920–22లో ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని అవధ్ ప్రాంతంలో అక్రమంగా డబ్బులు వసూలు చేస్తున్న జమీందారులకు వ్యతిరేకంగా రైతులు పెద్ద ఎత్తున ప్రదర్శనలు నిర్వహించారు. అనేక మంది జమీందారులను సామాజికంగా బహిష్కరించి గ్రామాలనుంచి తరిమి కొట్టారు. ఎక్కువ కౌలు వసూలు చేయటానికి లేదా కౌలుదారులను తొలగించటానికి ప్రయత్నించిన జమీందారుల భూములను సాగు చేయటానికి రైతాంగం తిరస్కరించింది. తమ ఆందోళనను కొనసాగించటానికి రైతులు 'కిసాన్ సభ'లుగా సంఘటితమయ్యారు. భూస్వామ్య వ్యవస్థ రద్దు చేయాలనీ, భూమి శిస్తు తగ్గించాలనీ, వడ్డీ వ్యాపారస్తులను నియంత్రించాలనీ వీళ్లు ప్రభుత్వాన్ని కోరారు. ఈ తిరుగుబాట్లను అణచివేయటంలో జమీందారులకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వం సహాయం చేసింది. తరవాత అధ్యాయాలలో మీరు తెలంగాణ రైతాంగ పోరాటం గురించి చదువుతారు.

కీలక పదాలు

1. భూస్వాములు	2. వడ్డీ వ్యాపారస్తులు	3. జాగీర్లు
4. సంస్థానం	5. ఇనాందారులు	6. పట్టా
7. రైత్వారీ	8. దేశ్‌ముఖ్	

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరచుకోండి

1. అధ్యాయంలోని ఒక్కొక్క భాగం ఆధారంగా చిన్న చిన్న ప్రశ్నలు తయారుచేసి ఒకరినొకరు అడగండి. సమాధానాలు సరిగానే ఉన్నాయేమో చూడండి.
2. స్వాతంత్ర్యానికి ముందు కౌలు రైతుల పరిస్థితిని నేటి రైతుల పరిస్థితితో పోల్చండి. ఏయే తేడాలు, పోలికలు ఉన్నాయి?
3. స్వాతంత్ర్య ఉద్యమ సమయంలో జమీందారులు సాధారణంగా బ్రిటిషు ప్రభుత్వానికి మద్దతు ఇచ్చారు. కారణాలు ఏమై ఉంటాయో తెలియచేయండి.
4. రైతాంగ జీవితాలలో వడ్డీ వ్యాపారస్తుల పాత్ర ఏమిటి? వాళ్లకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వం ద్వారా ఏ విధమైన మద్దతు లభించింది?
5. తెలంగాణ దొరలు, అవధ్ జమీందారుల మధ్య తేడాలు, పోలికలు ఏమిటి?
6. వ్యవసాయాన్ని అభివృద్ధి చేయటానికి బ్రిటిషువాళ్లు ఎటువంటి చర్యలు తీసుకున్నారు? వాళ్లు ఆశించిన ఫలితాలు వచ్చాయా? మీ కారణాలు తెలియచేయండి.
7. రైత్వారీ వ్యవస్థ కూడా భూస్వామ్యానికి ఎలా దోహదం చేసింది?
8. బ్రిటిషు పాలనలో కరువులు ఎందుకు సంభవించాయి? అవి వరదలు లేక వర్షాలు పడకపోవటం వల్ల వచ్చాయని మీరు భావిస్తున్నారా?
9. పంటలు పండనప్పుడు కూడా కరువు రాకుండా ప్రభుత్వం ఎలా సహాయపడగలదు?
10. బ్రిటిషు ప్రభుత్వ విచారణ సంఘానికి ఒక వినతి పత్రాన్ని ఇవ్వబోతున్నారని ఊహించుకోండి. కౌలు రైతుల సమస్యలను పేర్కొంటూ ఒక వినతి పత్రాన్ని తయారు చేయండి.
11. భారతదేశ పటంలో కింది వానిని గుర్తించండి.
    1. గంజాం 2. అవధ్ 3. హైద్రాబాద్ 4. గోదావరి నది
12. "అంతులేని వసూళ్లు, శిస్తులు, చెల్లింపులు" శీర్షిక కింద గల పేరాను చదివి కింది ప్రశ్నకు జవాబు రాయండి. ప్రస్తుత రోజులలో శిస్తును ఏవిధంగా చెల్లిస్తున్నారు?

ప్రాజెక్టులు:

1. అయిదుగురు విద్యార్థులతో ఒక బృందంగా ఏర్పడండి. గ్రామంలో అయిదుగురు పెద్దవాళ్లను ఇంటర్వ్యూ చేసి బ్రిటిషు కాలంలో పరిస్థితులు ఎలా ఉండేవో తెలుసుకోండి. వీరిలో కనీసం ఇద్దరు మహిళలు ఉండాలి, కనీసం ఒకరు చేతివృత్తులకు చెందిన వాళ్లై ఉండాలి. వాళ్లతో సుదీర్ఘంగా మాట్లాడి, వాళ్లు చెప్పిన దాని ఆధారంగా ఒక నివేదిక తయారు చేయండి.
2. మీ ప్రాంతంలో సంభవించిన కరువుల గురించి తెలుసుకోండి. ఆ సమయంలో ప్రజలు ఏం చేశారు?
3. మీ ప్రాంతం నుంచి కువైట్, సౌదీ అరేబియా వంటి దూరప్రాంతాలకు వలస వెళ్లిన కుటుంబాల గురించి తెలుసుకోండి.

© SCERT not to be republished